

Selkeän kielen työpaja

18.11.2021 Hyvä Alku -tapahtuma

Riikka Tuohimetsä
riikkaliisatuohimetsa@gmail.com
www.tuohimetsa.com

Mitä on selkokieli?

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu **sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan** yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi.

Se on suunnattu **ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä.**

Selkokielen ohjeita voi soveltaa kaikkien tekstien selkeyttämiseen!

Yli puoli miljoonaa ihmistä

Kuka voi tarvita selkokieltä?

Kielellisiin vaikeuksiin on monia syitä:

1. neurobiologiset syyt
(esim. kielellinen oppimisvaikeus, lukivaikeus, ADHD, kehitysvamma)
2. kielitaidon heikentyminen
(esim. muistisairaus tai afasia)
3. suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli

Porise porukalla

- Mikä on oma kosketuspintasi selkokieleen?
- Mitä kysymyksiä on pinnalla kielen selkeyttämiseen liittyen?

Lukija on tärkein

- kirjoittajan näkökulmasta lukijan näkökulmaan
- lukijalähtöisyys
 - lukijan tiedontarpeet
 - lukijan kielelliset valmiudet
- empatia, lukijan auttaminen

Tekstin näkökulma ja tyyli

- Lähesty aihetta näkökulmasta, joka avautuu lukijalle helposti.
- Käsittele aihetta konkreettisella, havainnollisella tavalla.
- Suosi sinä-muotoa eli puhuttelua:
 - Selkeyttää tekstiä ja sen tulkintaa.
 - Ilmaisee selkeästi, kenelle teksti on tehty.
(Lupalomake täytetään ja palautetaan opettajalle.
> Täytä ja palauta lupalomake opettajalle.)

Informaation määrä

- **Vähennä informaatiota**

- Keskity olennaiseen, karsi lukijaa turhaan rasittava tieto.
- Lyhennä tekstiä rohkeasti. Poista virkkeistä turhat sanat.
- Varo kuitenkin, että karsiminen ei muuta tekstiä vaikeasti ymmärrettäväksi (sisällölliset aukot).

- **Lisää informaatiota**

- Jos tekstistä puuttuu jotain ymmärtämisen kannalta tärkeää, lisää sitä tekstiin.
- Usein pitää lisätä yleistietoa, jonka kirjoittaja olettaa lukijan tuntevan (maantieto, historia, poliittiset järjestelmät jne.).

Looginen ja helposti avautuva rakenne

- Kerro tärkein asia alussa.
- Käytä kuvaavia otsikoita, mieluiten lausemuotoisina.
- Käytä väliotsikoita runsaasti
 - helpottavat hahmottamista
 - kannattelevat lukijaa eteenpäin
 - auttavat jälkeensä kertamaan.
- Pidä kappaleet lyhyinä.
- Listat tekevät tekstistä silmäiltävää.
- Käytä kuvia keventämään tekstiä ja tukemaan viestiä.

Kun annat ohjeita

1. **Käytä käskymuotoa ja puhuttele lukijaa**
2. **Tunnista toiminnan olennaiset vaiheet, ja pilko ohje pieniin osiin**

Mieti toimintaa lukijan ja tekijän näkökulmasta. Huomaa myös sanoihin sisältyvä asiantuntemus.

3. **Esitä ohjeet helposti hahmottuvassa muodossa**

Anna ohjeet mahdollisimman selkeästi ja lyhyesti. Esitä asiat järkevässä järjestyksessä. Numeroidut luettelot helpottavat hahmottamista. Havainnollista kuvilla.

https://www.kotus.fi/ohjeet/virkakieli/ohjeita/ohjeita_ohjeiden_tekijoille

Resepti – kaikkien ohjeiden äiti

Smoothie eli pirtelö 2 annosta

Välineet: korkea astia, mitta, sauvasekoitin

- 1 banaani
- 1 dl mustikoita
- 2 dl maitoa
- 1 dl jogurttia

1. Kuori ja paloittele banaani.
2. Laita kaikki aineet astiaan.
3. Sekoita sauvasekoittimella, kunnes smoothie on tasaista.
4. Kaada laseihin.

Käytä tuttuja ja helppoja sanoja

- Käytä tavallisia ja konkreettisia sanoja.
 - kirjoita (*laadi*), tärkeä (*olennainen*), päivähoito (*varhaiskasvatus*), kauppa (*liike*), auto (*ajoneuvo*), vapaata leikkiä (*omaehtoista leikkiä*)
- Suosi lyhyitä sanoja.
 - kynät ja kumit (*muistiinpanovälineet*), lasku (*laskutoimitus*), määrä (*lukumäärä*)
- Kirjoita lyhenteet auki.
 - 2 tuntia (*2 h*), muun muassa (*mm.*), ja niin edelleen (*jne.*),
ks. s. 30 teht. 5 a, yks. 3. pers. imp.

Vaikeat sanat

- Vältä pitkiä, abstrakteja ja vanhoja sanoja.
- Ole varovainen kielikuvien kanssa.
- Selitä tai korvaa vaikeat sanat ja käsitteet.

Mopo karkasi käsistä?

Käytä helppoa muotoa sanasta

- Suomen sanojen taivutusjärjestelmä on mutkikas. Valitse yleisiä ja helppoja taivutusmuotoja.
- Suosi perusmuotoa, jos se on mahdollista ja luontevaa.
- Vaikeita ovat muodot, joihin on liitetty useita kielellisiä elementtejä.
 - koir-i-lle-mme-kin > myös koirillemme.

Lyhyet peruslauseet ja virkkeet

- Suosi lyhyitä lauseita.
- Pitkät virkkeet ovat hankalia lukea, jo yli 14-15 sanaa samassa virkkeessä on liikaa.
- Sivulauseita on mieluiten vain yksi virkettä kohden.
- Kerro vain yksi tärkeä asia yhdessä lauseessa.

Tekstin ulkoasu

- Fontti on riittävän iso ja selkeä.
- Tekstin ja taustan välinen kontrasti on hyvä.
- Taitto on ilmava.
- Kappaleiden välissä on tyhjä rivi, ei sisennystä.
- Tekstin voi rivittää selkoperiaatteiden mukaan:
 - Palsta on kapea (rivillä enintään 60 merkkiä).
 - Lause alkaa mielellään aina rivin alusta.
 - Yhteen kuuluvat sanat ovat samalla rivillä.
 - Tekstin oikea reuna on liehu.
 - Tavujakoja ei käytetä.

Rauhallinen taitto tukee ymmärtämistä

Ääni on aaltoliikettä

Äänirauta alkaa soida, kun napautat sitä kovaa pintaa vasten. Napautuksessa äänirautaan siirtyy energiaa, joka saa ääniraudan päät liikkumaan edestakaisin eli värähtelemään.

Äänen syntyy tarvitaan värähtelevä kappale eli värähtelijä. Ääntä synnyttävä värähtelijä on **äänilähde**. Äänilähteitä ovat esimerkiksi äänirauta, kitaran kieli, rumpukalvo tai ihmisen äänihuulet.

Ääniraudan värähtely saa ilman rakenneosat värähtelemään. Värähtely leviää **ääniaaltoina** kaikkiin suuntiin.

Ääni on aaltoliikettä, joka kuljettaa mukanaan energiaa. Ääni on voimakkain äänilähteen lähellä, mutta ääni heikkenee, kun mennään kauemmaksi äänilähteestä.

Ääniraudan värähtely leviää ääniaaltoina ympäristöön.

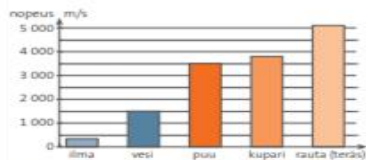
Ääni tarvitsee väliaineen

Ääni tarvitsee aineen, jota pitkin se voi kulkea. Tällaista ainetta sanotaan **wäliaineeksi**. Yleensä väliaineena on ilma. Ääni voi kulkea myös muussa aineissa, esimerkiksi vedessä, puussa tai metallissa. Tyhjiössä ääni ei kulje, koska siellä ei ole ääniaaltoja kuljettavaa väliainetta.

Eri aineiden rakenneosat ovat erilaisia. Siksi myös äänen nopeus on erilainen eri aineissa. Ilmassa **äänin nopeus** on noin 340 metriä sekunnissa. Tämä tarkoittaa, että ääni kulkee 1 kilometrin matkan noin 3 sekunnissa.

Esimerkki

Kuinka lähelle salama iski?
Kun salama välähtää, ala laskea sekunteja. Jos jyrinä alkaa salaman jälkeen esimerkiksi 6 sekunnin kuluttua, jaa aika (6) luvulla 3 eli $6 : 3 = 2$. Salama siis iski noin 2 kilometrin päähän.

Äänen nopeus eri väliaineissa

Korva ottaa vastaan ääniaaltoja

Korva on ääniaaltojen **vastaanotin**. Kun ääniaallot tulevat korvaan, korvan sisällä oleva tärkykalvo alkaa värähdellä.

Värähtely siirtyy sisäkorvaan. Sieltä aistimus siirtyy kuulohermoja pitkin aivoihin. Aivot tulkitsevat tärkykalvon värähtelyn ääneksi.

Ääniaallot saavat korvan tärkykalvon värähtelemään.

Tehräviä

- Mikä on sen aineen nimi, jota pitkin ääni kulkee?
 - wärähtelijä
 - wäliaine
 - tyhjiö
- Ääniraudan päiden edestakainen liike on
 - heilautelua
 - wärähtelyä
 - huojumista.
- Ääni kuljettaa mukanaan
 - wäliainetta
 - ilmaa
 - energiaa.
- Mikä korvan osa ottaa vastaan ääniaaltoja?
 - tärkykalvo
 - äänilähde
 - wäliaine
- Mikä on äänen nopeus
 - ilmassa

.....

 - wedessä?

.....
- Kerro kaksi esimerkkiä värähtelijästä.

.....

.....

Selkeyttä tekstiä

1. Lue teksti (parin kanssa tai yksin).
2. Keskustelkaa tai mieti, mikä tekstissä voi olla vaikeaa.
3. Muokatkaa tekstiä helpommaksi joko yhdessä tai erikseen.
Jos muokkaatte tekstejä erikseen, vertailkaa lopuksi tekstejänne.
4. Lopuksi jutellaan yhdessä tekstistä.

Miten selkokirja eroaa tavallisesta kirjasta?

Aina:

- helpommat sanat ja lauserakenteet
- lyhyemmät rivit, kappaleet ja luvut
- vähemmän yksityiskohtia ja karsittu juoni
- liehureunainen taitto

Usein:

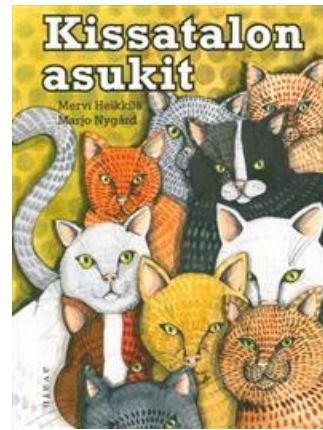
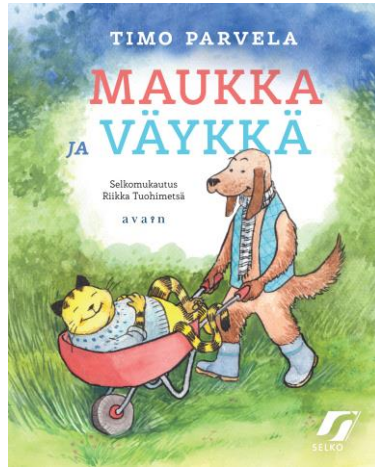
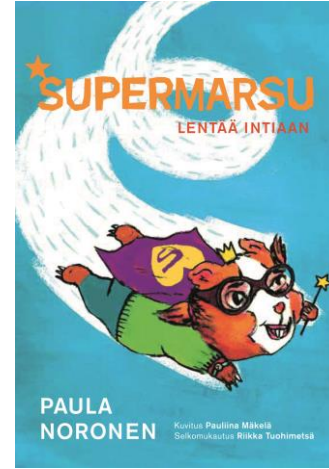
- luettelo kirjan hahmoista
- sisällysluettelo
- enemmän dialogia ja dialogeissa selkeät johtolauseet

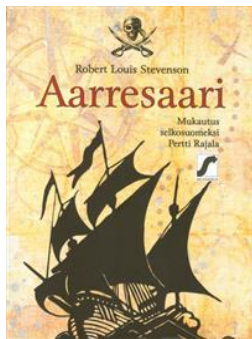
Tutustu selkokirjaan

- Valitse selkokirja (parin kanssa tai yksin) ja lukekaa sitä noin 10 minuuttia.
- Lukekaa kirjaa ensin hiljaa mielessänne.
- Lukekaa kirjaa sitten vuorotellen ääneen.
- Keskustelkaa kirjasta.
- Millaiselle lukijalle kirja sopisi?
- Kuinka käyttäisit kirjaa opetuksessasi?
- Jos kirja on selkomukautus, vertaa lähtöteosta ja selkokirjaa.
Mikä on muuttunut?

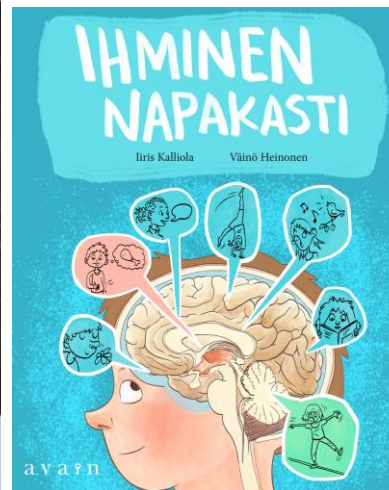
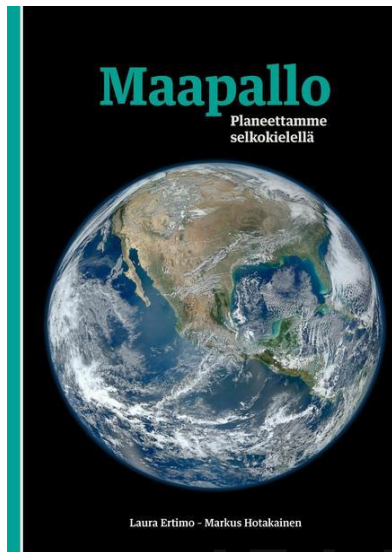
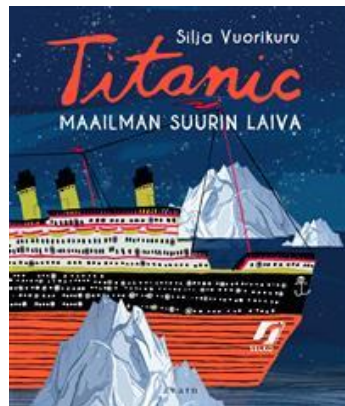
Kirjoja alakouluun

Hieman isommille lukijoille

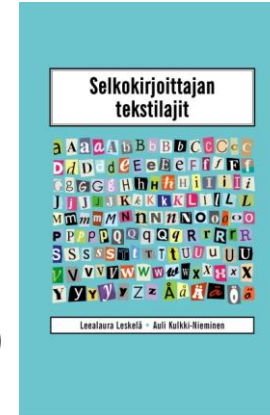

Tietokirjoja selkokielellä

Teoriatietoa selkokielestä

- **Selkokieli** (Leealaura Leskelä 2019)
 - selkokieli ja kielellinen saavutettavuus
 - kirjoitetun ja puhutun selkokielen ohjeistus
 - tekstin visuaalisuus
- **Selkokirjoittajan tekstilajit** (Leealaura Leskelä & Auli Kulkki-Nieminen 2015)
 - tekstilajikohtaisia kirjoitusohjeita ja vinkkejä
- **Selkokielen käsikirja** (Hannu Virtanen, 2009)
 - perustietoa selkokielestä
 - kommentoidut selkokirjoitusohjeet

Vinkkejä

- Lista eri-ikäisille lukijoille sopivista selkokirjoista ja tehtäviä www.bit.ly/selkokirjat
- Selkokeskuksen sivut: ohjeita selkokirjoittamiseen ja -puheeseen selkokeskus.fi/
- Selkosanommat selkosanommat.fi/
- Uutisia kuvilla selkosanommat.fi/kuva/
- 12 askelta selkokielellä opettamiseen kansalaisopistojenliitto.fi/wp-content/uploads/2016/10/12-askelta-selkokielell%C3%A4-opettamiseen.pdf

Suuret sanat ja pienet sanat

Älä koskaan pelkää pitkiä, suuria sanoja.
Suuret sanat merkitsevät pieniä asioita.

Kaikki suuret asiat sanotaan pienillä sanoilla
sellaisilla kuin ilo ja itku, sota ja rauha.
Tai maa, metsä, päivä, onni, koti, syli.

Opi käyttämään pieniä
sanoja suurista asioista.
Se on vaikeaa.
Mutta pienillä sanoilla sanot,
mitä todella tarkoitat.

Kun et tiedä, mitä tarkoitat,
käytä silloin pitkiä, suuria sanoja
– ja usein hämäys onnistuu.

Runo Arthur Kudner
Käännös Ari Sainio